

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کہن کے ناں میں سوہنے رب دا کراں کلام بیان
مہر محبت کرنے والا اچا اُسدا ناں

دُر شاہی

(ہند کو نظم تے نثر)

سید ماجد شاہ

دُر شاهی^۶
(ہندکو نظم تے نثر)

سید ماجد شاہ

گندھارا ہندکو اکیڈمی، پشور

جملہ حقوق بحق گندھارا ہندکو اکیڈمی محفوظ اُن

نام کتاب	دُر شاہی
تخلیق کار	سید ماجد شاہ
موضوع	ہندکو شاعری انثر
کیوزنگ	سید ماجد شاہ
سرورق	ثاقب حسین
سال اشاعت	2017ء
اہتمام اشاعت	محمد ضیاء الدین
	(جنرل سیکریٹری، گندھارا ہندکو پورڈ)
جی ایچ اے اشاعت حوالہ	F.135/17
قیمت	500 روپے
مطبع	گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور
پرنٹر	جی ایچ اے لیزر پرنٹنگ، پشاور
ISBN No.	978-969-687-127-9
ملٹریں واپتہ	گندھارا ہندکو اکیڈمی، 2 چنار روڈ، آبدہرہ، یونیورسٹی ٹاؤن پشاور

گندھارا ہندکو اکیڈمی پشاور

2- چنار روڈ، آبدہرہ، یونیورسٹی ٹاؤن، پشاور

091-9218164, 9218165

www.gandharahindko.com

انتساب

موفی دے ناں

فہرست

نمبر شمار	عنوانات	صفحات
1	محمد ضیاء الدین	6
2	ہندکو نثر میں ”دُر شاہی“ کی اہمیت	7
3	تعاون تے ---	8
4	بولی تے زبان	9
5	اردو ادبی اصناف	14
6	ایہہ کتاب لکھڑیں دامقصد	22
7	ہندکو نثر پارے	24
8	مزارح پارے	57
9	ماضی دے بارے پنج کجھ نثر پارے	64
10	مختصر ترین افسانے	67
11	ادبی نثر پارے	80
12	خطوط	84
13	آپ بیٹی	86
14	مکالمہ	88
15	خاکہ	89
16	روداد	90
17	نثری نظمیں	91
18	آزاد نظمیں	103

ہوادا تازہ چھوڑکا ”دُر شاہی“

سید ماجد شاہ دی کتاب ”دُر شاہی“ ہندکو ادب اچ ہوادا ہک تازہ چھوڑکا دے۔ روایت سی ہٹ کے لکھڑاں شاہ جی دا خاص انداز بیان اے۔ اُنہاں دی تحریراں تجریدیت دارنگ لے کے قاری دے سامنٹریں آندیاں لیکن ایہہ تجریدیت مشکل دی بجائے سہل نظر آندی اے کہ اُنہاں نے جیہڑے تشبیہ استعارے استعمال کیتین اوہ مانوس ہونڑے دی وجہ نال قاری نوں سچھڑیں اچ مشکل نی آندی۔ ٹسی اس کتاب اچ ویکھ سو کہ ہندکو نثر دے نوے انداز دے نال نال تو انوں موضوعات دے حوالے نال بی ہک تنوع نظر آسی۔ بیانیہ افسانے دا قاری جدو شاہ جی دی کتاب پڑھسی تے اوہ ضرور تھوڑی جی مشکل دا شکار تاہو سی لیکن تشبیہ دے استعارے دے ذریعے فہم قاری دے ذہن تے امنٹ نقوش چھوڑسی تے اوہ سوچڑیں تے مجبور ہو جاسی جیہڑا ہک لکھاری تے تخلیق کار دا ہدف ہوندے۔ کیونکہ ہندکو ادب دا قاری سمجھدار، ہوشیار تے بالغ انظر اے تے اُسدی بالغ نظری ہندکو دے اُنہاں لکھاریاں و سہ خیر نال آئیو دا پیغام اے جیہڑے اُردو اچ لکھڑیں دے عادی اُن تے ہندکو لکھڑیں سی کتر اندے ون۔ ایہہ کتاب ہزارے دے اُنہاں لکھاریاں و سہ ہک پیغامِ محبت تے پیغامِ رجوع بی اے کہ اوہ اُردو دی بجائے ہندکو اچ لکھڑاں شروع کرن کہ ہونڑ ہندکو نوں قاری تے تنقید نگار ملنا شروع ہو گئین۔ ہندکو دے ادب دے کھیت اچ جتنی آبیاری دے بیج بوئے جاسن اتنی ای ایہہ فصل پک کے ہندکو ادب، معاشرت، ثقافت، تہذیب و تمدن دی ترقی دا باعث بنڑسی تے ہندکو واناں نوں بی معتبر تے اعتبار دے قابل سمجھا جاسی تے فیروک ہندکو لکھڑیں تے بولنے سی ناشر مان۔

محمد ضیاء الدین

جنرل سیکریٹری، گندھارا ہندکو بورڈ پاکستان، پشور

چیف ایگزیکٹو کمیٹی، گندھارا ہندکو کمیٹی، پشور

ہندکوئٹر میں ”دُر شاہی“ کی اہمیت

سید ماجد شاہ کا یہ تخلیقی گلدستہ اپنی نوعیت کا ایک ایسا منفرد تجربہ ہے جس میں ہندکوئزبان وادب کے لحاظ سے کچھ نئے امکانات کی نشان دہی کی گئی ہے۔ ہندکوئادب میں اس سے پہلے ایسی کوئی کوشش نظر نہیں آتی جس میں ہندکوئٹر کو ہمیز لگانے کی شعوری کوشش کی گئی ہو۔ حقیقت میں کسی بھی زبان کی اصل خدمت اس کے نثری سرمائے میں اضافے سے ہی ممکن ہے۔ ماجد نے نہ صرف ہندکوئ کو کئی جدید نثری اصناف کا تحفہ دیا ہے بلکہ اپنی جدت طبع کے زور پر اردو نثری اصناف کو ہندکوئ میں برت کر احباب کو بھی اس جانب متوجہ کیا ہے۔ یہ کتاب دیکھ کر تمام ہندکوئ لکھنے والے پہلے سے زیادہ اعتماد کے ساتھ ہندکوئٹر لکھنے کی طرف متوجہ ہوں گے۔

دُر شاہی کے آغاز میں ماجد نے بولی اور زبان کے فرق کو واضح کر کے ہندکوئزبان کا درجہ دینے کے لیے نثری اصناف کی طرف توجہ کی ہے۔ دوسرے مضمون میں انھوں نے پہلی بار ہندکوئ میں اردو نثری اصناف کی تعریفیں پیش کر کے ان کو تحریری صورت میں لانے کی راہ ہموار کی ہے۔ یقیناً یہ کتاب کل ہندکوئزبان کے طلبہ کی ضرورتوں کو پورا کرے گی۔ زیر نظر کتاب میں فاضل مصنف نے ہندکوئ مضمون، نثر پارے، مختصر ترین افسانے، روداد، مکالمہ، تنقید، مزاح، روزنامہ، خاکہ، خط، آپ بیتی، نثری نظم اور آزاد نظم لکھ کر یہ ثابت کر دیا ہے کہ ہندکوئ ایک زندہ زبان ہے۔ جس میں اردو اور فارسی کی طرح ہر قسم کی قدیم اور جدید نثری صنف سہولت سے لکھنے کی گنجائش موجود ہے۔

میرے نزدیک آج تک ہندکوئ میں لکھی جانے والی تمام کتابوں میں ”دُر شاہی“ نوعیت اور افادیت کا اپنا ہی ایک منفرد رنگ ہے۔ یہ کتاب مستقبل میں ہندکوئٹر پر مثبت اثرات مرتب کرے گی۔ اس کتاب کو بلا مبالغہ ہندکوئٹر میں ایک اہم اضافہ سمجھا جاسکتا ہے۔ ”دُر شاہی“ نے ہندکوئٹر کو ایک معیار مہیا کیا ہے۔ آئندہ کی ہندکوئٹر اس کتاب سے ضرور استفادہ کرے گی اور ترقی کی نئی منزلیں طے کرے گی۔

اس کتاب کے لکھنے پر میں ذاتی طور پر سید ماجد شاہ کا شکریہ ادا کرتا ہوں کہ انھوں نے ہماری پیاری زبان ہندکوئ کو ایک نئے جہان سے روشناس کروایا۔

عامر سہیل، ایبٹ آباد

تعاون تے۔۔۔

شکر یہ ادا کرڑاں بعض ویلے دکھا، جو جلدے پر کے کراں۔۔۔

میں

مفیدہ ماجد

عامر سہیل

کرئل حمید اللہ

تے

عمران خان مانی

دا شکر گزار آں کہ انھاں ساریاں دے تعاون نال ایہہ کتاب

اج تہاں دے تھے بچاے۔

بولی تے زبان

قدرت ہر جیندے جی آں جذبیاں تے خیالاں دے اظہار واسطے آواز جیجی نعمت دتی اے۔ ہر ذی روح آپڑیں پٹھیاں اُتے زور پا کے پھپھڑیاں دی ہوا گلے، کہنڈی، تالوتے دندان بچوں، جیہاں، حرکت دے کے مختلف آوازاں کہہ ڈے۔ انھاں آوازاں ہر چرند پرند تے کیڑے مکوڑے کجھ نہ کجھ معنی دتے دن۔ لکڑی چوچیاں دانڑا کھلانڑے واسطے ہو آواز کہہ دی اے تے دشمنزاں توں بچانڑے واسطے ہو، اسی طرح کتے، گائیاں، مچھیاں، کیڑے مکوڑے،

چڑیاں، شارکاں وغیرہ خوشی، غمی واسطے الگ الگ آواز کہہ رین۔ ہرن دی دردے تے خوفے نال پہری دی چینک، جس توں غزل جیجی سوہنڑی تے لطیف ادبی صنف آں بچانڑی اے، اصل بچ ہک آواز ہی تے ہے۔

قدیم انسان جیہڑیاں کہاں تریاں سنڑا اندا ایہا یا جیہڑی شاعری کردا ایہا اوہ سینہ بہ سینہ چلدی رہی۔ فر انسان لکھڑاں شروع کیتا تے اوہ سارا مواد تحریر بچ آ گیا۔ اسی آخ کھنے آں کہ تحریر انسان دا چیتا ہوندے یعنی لکھڑاں اسماں دا حافظہ بنڑ کے اسماں دی تاریخ آں مستند بنڑاندے تے ماقبل تحریر جووی ہے اوہ صرف وہم تے اندازے توں زیادہ کجھ نیہ۔ پوری انسانی ترقی جیہڑی آج تک اسماں کیتی اے۔ ایہہ ساری دی ساری تحریر دی وجہ توں اے۔ اس تحریر دا آغاز غاراں بچ تے چٹاناں تے بنڑی دیاں تصویراں توں ہوندے۔ ماہرین اسماں دسدن کہ انسان سنڑ لکھڑی دا آغاز تصویریں رسم الخط توں کیتا ایہا۔ اس بارے بچ ابن حنیف صاحب فرماندن:

”عراق میں تصویری رسم الخط کا آغاز تقریباً ۳۴۰۰ ق م یعنی اب سے کوئی ساڑھے پانچ ہزار سال قبل ہوا۔“ (ابن حنیف، ’دنیا کا قدیم ترین ادب‘، ملتان، بیکس بکس، ۱۹۹۸ء، ص ۴۵)

بعد بچ ابھی تصویراں ”صوتی اشاریاں“ بچ بدل گئیاں۔ تحریر دا سفر شروع ہوئیے تے فر ہر لکھڑی والے تے ہر لکھڑی والی توں دے تجربے اسماں دا چیتا بنڑدے گئے تے انسان ترقی دیاں پوٹریاں چڑھ کے اُتھے تک پہنچ گئے۔ جتھے آج اسی اسماں دتھنیں آں۔

اگر اسماں ایہہ گل سمجھ آگئی اے تے ہنڑا اسی ارے نال ایہہ وی سمجھ کھنے آں کہ کسی قوم دے ادب دی

کے اہمیت ہوندی اے؟ جس طراں اسی آخنے آں کہ تحریر انسان دا چیتنے اسی طراں ادب انسان دی نفسیات اے۔ ادیب معاشرے دے حساس ترین لوک ہوندن، اوہ اسماں دے ظاہری حلیے تے عینہ جلدے بلکہ اسماں دے لاشعور دے گنجل کھولدن۔ نویں سوال پیدا کردن۔ لوکاں دی روحانی تربیت وی کردن تے سوچاں دے رنگ وی صاف کردن۔ اَنژڈ ٹھے خواب دسدن۔ محبت تے پہراولی داسبق دیندن، نفرتاں ختم کردن۔ اللہ سزہ انسان دے اندر ”حسن جمالیات“ رخی اے جیہڑی اسماں واسطے سکون داباعث اے تے ادیب اس دی تفسی وی کردن۔ انسان آں اشرف المخلوقات بنڑاندن۔

ہندکو ادب دی ترقی واسطے ضروری اے کہ اسماں بولی تے زبان دافرق پتا ہووے۔ کیوں کہ بولی تے زبان بچ بہوں بڈافرق اے۔ بولی ہک محدود شے اے۔ پراسماں ایہہ یاد رخواں چاہی دے کہ بولی ہی ترقی کر کے ہک زبان بنڑ جلدی اے۔ اس فرق آں سمجھو یں واسطے پروفیسر مرزا غلیل احمد بیگ بولی تے زبان دافرق ایہہ دسدن:

”یہ ایک لسانی حقیقت ہے کہ ہر زبان اولاً محض ایک بولی (dialect) ہوتی ہے۔ جس کا دائرہ اثر و رسوخ ایک چھوٹے سے علاقے یا خطے تک محدود ہوتا ہے۔ جب یہی بولی بعض ناگزیر اسباب اور تقاضوں کے ماتحت جن میں سیاسی، سماجی اور تہذیبی و ثقافتی تقاضے شامل ہیں، اہم اور مقتدر بن جاتی ہے اور اس کا چلن عام ہو جاتا ہے اور یہ اپنی علاقائی حد بندیوں کو توڑ کر دور دراز کے علاقوں میں اپنا سکہ جمائے لگتی ہے تو ”زبان“ کہلاتی ہے۔ پھر اس کا استعمال ادبی نیز دیگر مقاصد کے لیے ہونے لگتا ہے اور اس کی معیار بندی (standardisation) بھی عمل میں آتی ہے۔ جس سے یہ ترقی یافتہ زبان کے مرتبے تک پہنچ جاتی ہے“ (۲) اسی طراں پروفیسر ایوب صابر بولی تے زبان دافرق بیان کردن:

”بولی اور زبان کے الفاظ بطور مترادف استعمال ہوتے ہیں۔۔۔۔۔ دونوں کے مفہوم میں بھی فرق ہے۔ بولی صرف بول چال تک محدود ہوتی ہے۔ زبان میں رسم الخط اور علمی ادبی سرمایہ بھی ہوتا ہے۔ بولی ترقی کر کے زبان کے درجے پر فائز ہوتی ہے۔“ (۳) (ایوب صابر پروفیسر، ”اردو کی ابتدا کے بارے میں محققین کے نظریات“، لاہور، دارالنواد، ۲۰۱۵ء، ص ۱۱۴-۱۱۵)

اُتے دتیاں گتیاں مثالاًں اگر غور نال دینیا جلتے تے اسی ایہہ نتیجہ کہہڈ کھنے آں کہ ہک بولی آں زبان بنڑایا

جل بکدے اس فرق آں مزید واضح کرنے واسطے میں بولی تے زبان آں ہو رواضح کرڑیں دی کوشش کرنا۔

(۱) بولی، عام بول چال دی زبان اے۔

(۲) بولی صرف عام لوکاں دی بنیادی ضرورتاں پورا کردی اے تاں کہ اوہ تجارت تے معاشرت آرام نال کرہکن۔

(۳) بولی بک محدود جے علاقے دیاں ریت رسماں، رہنٹریں دے طریقے تے مذہبی ضرورتاں پورا کردی اے۔

(۴) بولی آپڑاں کوئی مذہبی، سیاسی تے ادبی تحریری سرمایہ نینھ رِخدی۔ ایہی خطرناک تے افسوس ناک گل اے اس دامطلب ایہہ ہویا کہ اسی جوکمانے آں خرچ کرچھوڑنے آں۔ آپڑیں اولادی واسطے کوئی جائیداد نہ چھوڑ دے۔ کل اوہ کس بنیاد تے عمارت بنڑاں؟

(۵) بولی بچ کسی وی علاقے یا قوم دی تاریخ سینہ بہ سینہ چلدی اے، جیڑی کدے مستقبل بچ ”مستند“ نینھ ہو بکدی۔

(۶) بولی مختلف آوازاں بک ترتیب نال کڈ کے آپڑیں گل سمجھاٹریں داناں اے۔ اس دا آپڑاں کوئی ”رسم الخط“ نینھ ہوندا۔

اتھے تک آکے ضروری ہو گئے کہ اسی زبان دی ”وسعت“ دا اندازہ وی لاکہناں۔

(۱) زبان، بولی دے مقابلے بچ زیادہ وسیع اے تے بڈے علاقے بچ بولی جلدی یا سمجھی جلدی اے۔

(۲) زبان، انسان دیاں بنیادی ضرورتاں توں کہن کے ”لمحہ نموجود“ تک دیاں ضرورتاں تے جدید دور دے چیلنج واسطے پوری قوم آں تیار کردی اے۔

(۳) زبان، بین الاقوامی سطح تے کسی قوم دے عقیدیاں، انھماں دی نفسیات، انھماں دی تہذیب و ثقافت تے تاریخ و تعارف وی کراندی اے تے انھماں دا تحفظ وی کردی اے۔

(۴) زبان، نہ صرف کسی قوم دی معاشی تے معاشرتی ضرورتاں پوری کردی اے بلکہ عالمی معیشت بچ آپڑاں کردار ادا کرکے۔ دنیاں جہاں دیاں قوماں واسطے قدرت دی بک نعمت بنڑ جلدی اے۔

(۵) زبان، آپڑیں علاقے دے عقیدے، تہذیب، ثقافت تے تاریخ دی حفاظت کردی اے۔ انھماں

آخریں والی نسلاں تک وراثت منتقل کر دی اے۔ ایہہ زبان ہی ہے جیہڑی مٹی بچ دُفن ہو کہ وی آپڑیں تہذیبی ورثے آں محفوظ رخصدی اے۔ جس دی ہک بڈی مثال ”سومیری“ زبان اے۔ جس دا، منٹراں مٹی تلے دے دا، تحریری مواد اسان تقریباً چار ہزار سال بعد ملیئے۔ اسی بابل تے نینوا جے عظیم علاقے پہل بیٹھے ایہاں، پر جدوں انھاں دیاں تختیاں ملیاں تے انجو لکھن تے انھاں دی تہذیب، رہنڑے دے طریقے، انھاں دی نفسیات، عقیدے بلکہ ہک ہک شے مٹی بچوں نکل کے موتیاں نالوں سامنڑیں آگئی اے۔

(۶) زبان، داکیوں کہ آپڑاں رسم الخط ہوندے اس واسطے اس دا لکھے دا مواد وی ”مستند“ ہوندے۔ (۷) زبان، بچ ہر آواز آں کسی حرف دی شکل دتی جلدی اے۔ اگر اسی ترقی یافتہ زباناں دی، تحریری تاریخ آں دینھاں تے زبان تے بولی دا فرق ہو رو واضح ہو جلدے۔ اسان پتا چلدے کہ لکھڑیں دا آغاز ”تصویری رسم الخط“ توں ہوئے فرحروف تہجی یعنی اب۔ ب۔ پ۔

جیناں علامتاں، انسان دی ترقی، ارتقا تے مہذب ہونڑیں دیاں نشانیاں بنڑین۔ اس توں پتا چلدے کہ زبان دا آپڑاں رسم الخط ہونڑاں تے بولی دا رسم الخط نہ ہونڑاں اتنا بڈا فرق اے۔ جیڑا تہذیب یافتہ تے غیر مہذب ہونڑے بچ ہوندے۔

بولی تے زبان دا فرق کرڑیں دا میرا مقصد ایہہ ایہا کہ ہندکو آں سنوارنڑیں دا کم تے ہوندے۔ ہندکو شاعری آپڑیں ترقی دیاں جہان پوہڑیاں چڑھ گئی اے۔ شاعری آں بڈے شاعران دے نال مل گئیں۔ ہندکو شاعری دا مقابلہ اگر ہندکو نثر نال کیتا جلتے پتا چلدے کہ نثر تے ہلے اسان بے تہاشاکم کرڑیں دی ضرورت اے۔ تے نثر ہی حقیقت بچ کسی زبان دی اصل اے۔ جدوں تک اسی ہندکو بچ نثری اصناف، انھاں دی تنقید، مضمون تے کالم وغیرہ نہ لکھدے تاں تک ہندکو دی اصل خدمت دا اسی حق ادا نہ کر ہلدے۔

میں ایہہ ضرور آخساں کہ ہندکو افسانہ بڑی سنجیدگی نال لکھوں ہوندے پیا، پر ادب بچ ہمیشہ ترقی تے بہتری دی گنجائش رہندی اے اگر زبان بچ صرف ہک علاقے دی معاشرت تے مسائل دا ذکر ہی کیتا جلتے اوہ زبان وی انھاں حدان بچ قید ہو کے رہ جلدی اے۔ اس دارشتہ کدے باہر دی دنیا نال عینہ جڑ ہلدے۔ یعنی

جدوں تک اسماں دی نثر بچ ”آفاقیت“ نہ آسی، جدوں تک اسی انھاں مسائل آں نہ لکھساں جیہڑے انسان، اس دی نفسیات، اس دے اندر دی دنیا تے باہر دی دنیا نال اس دا تعلق واضح نہ کرن تے ساڈی ہند کو اسماں دے کھرے دی گوی بنڑ کے رہ جلیسی جساں باقی زباناں دی شیخ (دیمک) کھکھا کر چھوڑی تے اسی آپڑیں ہی چھتے تلے دب کے مجلساں۔

میں دیکھنے کہ ہند کو نثر لکھڑیوں اسی ڈرنے آں! ایہہ ڈر دو قسم دے۔ ہک ہند کو رسم الخط دا املا کے ہووے؟ دو لفظ خالصتاً ہند کو دے ہون پہاویں اوہ متروک ہی کیوں نہ ہو گئے ہون۔ اس بارے بچ میں صرف اتنی گل آخساں کہ میں اردو دے قریب ترین رسم الخط دی کوشش کرناں تاں کہ زبان آسانی نال پڑھی جل کپے تے موجودہ ہند کو جس طراں شہراں بچ بولی جلدی اے۔ جس بچ اچ اردو تے انگریزی دے، بہوں سارے لفظ ہنڑ ”ہند کو وائے“ گھن۔ میں ہند کو اسی طراں لکھناں، نالے جتنے ناں اسی آپڑیاں بچیاں دے رخنے آں، اوہ چاہے عربی دے ہو نثر یا فارسی اردو دے میں انھاں وی ہند کو زبان دے ذخیرے بچ اضافہ سمجھناں۔ ایہہ کنجو ہو بکدے کہ بڈی تعداد بچ رخنے دا ہک ناں تے اس دے معنی دا تعلق اس علاقے دی تہذیب تے ثقافت نال نہ ہووے۔ میں تے اسی آں ہند کو سمجھناں تے لکھناں۔ اتھے میں کوئی ایجا دعویٰ نہ پیا کردا کہ ”مستند ہے میرا فرمایا ہوا“ بلکہ میرے آخو میں دا مطلب ایہہ وے کہ ڈر کے لکھڑیں تو بچڑیں واسطے اسماں نچک لکھڑیں دی عادت پیوے۔ باقی گل اتنی جی نے کہ اگر تسی اردو دے قدیم مخطوطے دیکھو تے تساں آپ پتا چل جلیسی کہ کوئی کس لہجے دی املا بچ لکھدا ایہا تے کوئی کس املا نال، کوئی فارسی تے کوئی انگریزی دے لفظ جائز بچھ کے استعمال کردا ایہا۔ آپے جدوں اوہ بولی زبان بنڑنے واسطے ہک سیلاب بنڑی اے تے اُس آپڑاں راہ آپ بنڑا کہدے۔ اسی طراں قرآن پاک وی مکہ شہر دی با محاورہ زبان بچ نازل ہو یا ایہا۔ مخالفان اُس تے وی خوب اعتراض کیتے ایہے۔ کسی آخیا کہ اس بچ متروک الفاظ ہن کسی قواعد تے اعتراض کیتے پر روایت دی جہالت والے ابو جہل ہی رہ گئے کیوں کہ زبان ہک بگدا دریا ایہا اُس اگے سارا کچھ تیلیاں نالوں رُڑھ گیا۔ اس گزارش دا مقصد ایہہ ایہا کہ اسماں ہند کو نثر تے توجہ دینڑے دی ضرورت اے۔ تاں کہ اس قدیم ترین زبان آں جیہڑی خاص سیاسی مسئلیاں دی وجہ نال اچ ہک بولی بنڑ کے رہ گئی اے۔ اسی سارے مل کے اسماں فرہک عالی شان زبان بنڑا ہکاں۔

اردو ادبی اصناف

اردو دیاں ادبی اصناف ہندکو تے خاصیاں اثر انداز ہوئیں۔ اردو پنج بہوں ساریاں کتاباں ہین، جنھاں پنج انھاں اصناف دیاں تعریفاں مل جلدئیں، لیکن ہندکو پنج اس تے کم نینھ ہوئے دا۔ اس کتاب دا مقصد کیوں کہ ہندکو پنج اردو اصناف آں متعارف کروائیں اس وجہ نال میں ذیل پنج اردو نظم تے نثر دی مختلف اصناف دیاں تعریفاں دیناں تاں کہ نویں ہندکو لکھڑیں والیاں واسطے آسانی ہووے۔

اردو شاعری آں دو حصیاں پنج تقسیم کیتا جلدے یعنی ”موضوع“ تے ”ہیئت“۔ میں سب توں پہلے موضوع تے ہیئت دی تعریف پیش کرنا۔

موضوع:

موضوع دا مطلب اے، گل کرڑیں دا اصل مقصد، جساں ”مضمون“ دی آخ کہنے آں۔ یعنی حمد، نعت، کوئی قومی گل، کوئی عشق محبت دا قصہ وغیرہ۔ موضوع نظم دا خیال ہوندے جیہڑا اسی کسی دی ہیئت پنج لکھ ہکاں۔

ہیئت: نظم دی ہیئت توں مراد اے نظم دی اوہ خاص ظاہری شکل تے ترتیب جس پنج اُساں دہنڈیں دے اسی عادی ہو گئے آں۔

بلجاں موضوع

حمد:

اوہ نظم جس پنج اللہ دی تعریف کیتی جلے۔ چاہے اوہ کسی دی ہیئت پنج لکھی گئی ہووے۔ اہج کل زیادہ تر حمد غزل تے آزاد نظم دی ہیئت پنج لکھی جلدی اے۔

نعت:

اوہ نظم جس دا موضوع حضور ﷺ دی تعریف تے مبنی ہووے۔ اس پنج اُساں بہوں احتیاط دی ضرورت ہوندی اے، حضور پاک دا سراپا لکھڑیوں خصوصاً انھاں دی مردانہ وجاہت تے ہک عظیم ترین لیڈر تے خیر البشر، خاتم النبیین، نور نال پرحلیہ مبارک دی سچی تصویر نظر آوے۔

مرثیہ:

اوہ نظم جس پنج مرٹیں والے دی تعریف غم تے افسوس نال کیتی جلی۔ مرعے دی ایویں تے کوئی مخصوص ہیئت ینھ ہوندی پر ہونو اس صنف دی ہیئت مسدس تے نالے موضوع پنج امام حسین دا ذکر بہوں حد تک مخصوص ہو گئے۔

ملی/قومی نظم:

اوہ نظم جس پنج قومی فخر پیدا کرٹیں دے جذبات موجود ہوں۔

پیروڈی:

اوہ نظم جس پنج کسی مشہور نظم دی مزاحیہ انداز پنج نقالی کیتی گئی ہووے۔

شہر آشوب:

اوہ نظم جس پنج کسی شہر، علاقے یا ملک دی سیاسی تے معاشی بے چینی تے مختلف شعبیاں نال تعلق رکھویں والیاں لوکاں دا ذکر مزاحیہ، طنزیہ یا ہجویہ انداز پنج کیتا جلی۔

واسوخت:

اوہ نظم جس پنج ہک سچا عاشق، بے وفا محبوب نال گلے شکوے کردے۔ اُساں چھوڑنے تے نویں محبوب آں ٹھونڈھڑیں دیاں تہمکیاں دیندے۔ اس نظم پنج ضمنی موضوعات جہاں سارے آجلدن مثلاً سراپا نگاری، سادگی، زنا نہ بناؤ سنگھار، لباس تے زیورات وغیرہ۔

ہیئت دے لحاظ نال:

قصیدہ:

اوہ نظم جس پنج درباری انداز نال کسی دی تعریف کیتی جلی۔ قصیدہ عربی ادب دی ہک بہوں خوبصورت تے وسیع معنی دی حامل صنف ایہی۔ پر فارسی پنج ایہہ درباراں دی زینت بنڑ کے اردو پنج آئی۔ ایہہ صنف قافیہ، ردیف، مطلع، منقطع دی پابند ہے۔ نالے اس دے چار حصے تشبیب، گریز، مدح تے دعاوی ہن۔ جھان دی